

РОБОЧА ПРОГРАМА

з навчальної польової практики по географії

Навчально-методичний план програми практики з географії розроблено для студентів закладів вищої освіти, які навчаються за спеціальностями/освітніми програмами 014 Середня освіта Географія і Біологія та 106 Географія. Містить навчально-методичне забезпечення проведення польових практик з топографії, фізичної та економічної географії, туризму. Сприяє формуванню у студентів знань і навичок проведення польових досліджень, спостережень та екскурсій.

ВСТУП

М. М. Баранський писав, що майбутній вчитель географії повинен володіти методикою польових досліджень, польова практика студентів-географів повинна бути проникнута спеціальними цільовими установками, «потрібний живий показ на практиці». І в довершення автор говорить, що **«Географія – це не підручник географії, а саме життя»**. Цим гаслом вчений підкреслює важливість польових досліджень взагалі та навчальної практики з географії зокрема. Практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми здобуття освіти і набуття студентами **загальних та фахових компетентностей** й невід'ємною складовою процесу підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Згідно навчального плану підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта (Географія) і 106 Географія навчальна практика з географії передбачена у 2, 4 та 6 семестрах, а для спеціальності 014 Середня освіта (Біологія) у 8 семестрі.

Мета навчальної практики з географії – закріпити теоретичні знання, отримані студентами під час навчання, набуті і вдосконалити практичні навички й уміння одержані студентами під час аудиторних занять, оволодіти сучасними методами географічних досліджень та навчити студентів користуватися ними у польових умовах.

Завдання практики полягають у **розвитку** у студентів географічного мислення, **уміння** виявляти і встановлювати певні закономірності й причинно-наслідкові зв'язки між різними процесами і явищами; розширенні **географічного світогляду** майбутнього вчителя географії. Завданням практики також є **навчити** студентів **користуватися** спеціальними **приладами** і туристичним знаряддям та **вміти** правильно застосовувати їх при різних видах географічних досліджень; **сформуванню вмінь** самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання; проводити науково-обґрунтовану камеральну обробку емпіричних результатів. У навчальних планах підготовки фахівців з географії на практичну підготовку відводиться різна кількість годин. Однак, останнім часом прослідковується негативна тенденція зменшення обсягу годин, відведених на навчальну практику, що викликає занепокоєння. У цьому контексті надзвичайно актуальною є проблема збереження обсягу навчальної практики з географії, встановлення її важливості та створення методичного забезпечення. Крім того, в закладах вищої освіти не достатньо розробок з методики проведення навчальних практик з географії, що й зумовило написання даного навчально-методичного посібника.

Програмні результати навчальної практики з географії полягають у **формуванні компетентностей застосовування** здобутих **теоретичних знань** для формування практичних навичок, демонстрації вмінь користуватися спеціальними приладами

географічних досліджень та правильно їх застосовувати для вирішення різних географічних задач, **організації самостійних візуальних спостережень** природних об'єктів і явищ; **виконанні польових вимірювань**, демонстрації **вміння виконувати графічні, картоскладальні і картометричні роботи**; **використанні професійних профільованих знань й практичних навичок** з фізичної, економічної, соціальної географії для дослідження природних і соціальних об'єктів, процесів та явищ.

1-й день. Ознайомлення з програмою практики. Інструктаж з техніки безпеки. Барометричне нівелювання.

Навчальна практика з географії складається з блоків, що відповідають **окремим навчальним дисциплінам**. Кожен блок у свою чергу складається із **підготовчого, польового і камерального етапів**. Підготовчий етап включає ознайомлення з програмою практики, напрямками досліджень, маршрутами, правилами експлуатації приладів, методикою польових досліджень, вимогами до звіту. На цьому етапі відбувається повторення та закріплення теоретичних знань, необхідних для проходження практики, отримання обладнання, проводиться інструктаж з техніки безпеки. Польовий етап включає безпосередню роботу на об'єктах практики, проведення вимірювань і створення планів, екскурсії на ключові природні ділянки. Залежно від мети та завдань кожного блоку навчальної практики з географії проводяться певні географічні дослідження. Камеральний етап передбачає оформлення та складання звіту з навчальної практики.

1. БАРОМЕТРИЧНЕ (ФІЗИЧНЕ) НІВЕЛЮВАННЯ.

Барометричне (фізичне) нівелювання ґрунтується на закономірності зміни атмосферного тиску із зміною абсолютної висоти місця.

Журнал барометричного нівелювання включає:

1-номер точки; 2- час спостережень; 3- температура; 4- тиск по шкалі з точністю до 0,1 мм; 5 - поправки на зміну тиску за час спостережень; 6- виправлений тиск; 7- різниця тисків між сусідніми точками; 8- значення барометричного ступеня при даному тиску і температурі повітря визначеного по табл..5. 9- Визначають перевищення множенням різниці тиску на барометричний ступінь. 10- Якщо відома абсолютна висота певної опірної точки (бази), то можна визначити абсолютні висоти всіх точок.

2-й день. МЕТЕОРОЛОГІЧНІ І МІКРОКЛІМАТИЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Програма метеорологічних досліджень. **Підготовчий період. Метеорологічні спостереження, державні метеостанції. Екскурсія на метеостанцію.** Обладнання навчального метеорологічного поста. **Основні метеорологічні прилади та спорядження.**

Психрометричний термометр.. Мінімальний термометр. Максимальний термометр. Анеометри, флюгарка чи вітровий конус

3-й день. Польовий період. Спостереження за температурою повітря. Графіки ходу температури. Швидкість вітру. Визначення швидкості вітру за місцевими ознаками. **Напрямок вітру, 8 основних румбів горизонту і 8 проміжних. Вимірювання вологості повітря. Оцінювання хмарності в балах. Види хмар. Опади. Інші атмосферні явища.** Оптичні явища; електричні явища. **Класифікація хмар.**

Маршрутні мікрокліматичні спостереження. Камеральний період. Графіки добового ходу. Рози вітрів. Діаграма хмарності. Обробка матеріалів маршрутних мікрокліматичних спостережень.

4-й день. ГЕОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ДОСЛІДЖЕННЯ.

Підготовчий період. Вивчення геологічної будови території практики за опублікованими та фондовими матеріалами. **Основне геологічне спорядження.** Картографічний матеріал, лопата, геологічний молоток та гірничий компас, мірна рулетка, мірною стрічкою або шпагатом; лупа із збільшенням у 6-10 разів; зубило для відбивання зразків і скам'янілостей із масиву породи; флакон з 10-% розчином соляної кислоти, (коли не має соляної кислоти, користуються звичайною оцтовою есенцією, розбавивши її водою); етикетні книжки (6x10 см); торбинки полотняні і коробочки для відбору зразків; вата для «ніжних» скам'янілостей; ніж кишеньковий; фарфорова пластинка для визначення мінералів за кольором риси.

Польовий період геологічних досліджень. Опис природних і штучних відслонень..

Відбирання зразків порід, етикетки. Для вивчення геологічної будови корінного берега зручними є відслонення у діючих та покинутих кар'єрах.

5-й день. ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛЬЄФУ.

Підготовчий період. Основне спорядження. Картографічний матеріал. Польовий період. Геоморфологічна екскурсія. Робота на точках. Класифікація схилів за крутизною. Щоденник. Робоча картосхема. **Вивчення ярів і балок.** Поперечні профілі яру чи балки. Вивчення базису ерозії.

6-й день. Вивчення річкових долин. Поперечний профіль долини.

Вивчення заплави. Надзаплавні тераси. Вивчення корінного берега. Флювіальні процеси. Вивчення геологічної роботи постійних водних потоків. Вивчення геологічної будови русла і заплави по відслоненнях підмитих берегів. Вивчення геологічної будови терас по відслоненнях в ярах. **Вивчення рельєфу межиріч.** Типи ерозійного розчленування. Сучасні процеси.

7-й день. Камеральний період. Геолого-геоморфологічний нарис.

Складання геоморфологічних профілів та геоморфологічного нарису території дослідження. Крім того, можна скласти картосхеми глибини ерозійного розчленування, кутів падіння схилів, густоти розчленування рельєфу, накреслити повздовжні та поперечні профілі окремих форм рельєфу.

Камеральний період. Складання стратиграфічної колонки і побудова геологічного профілю. Геологічна характеристика своєї місцевості.

Горизонтальний масштаб профілю в цілому відповідає масштабу карти. Умовними знаками позначають вік і склад порід стратиграфічних горизонтів, виділених на геологічній карті. Оформлення геологічних колекцій. Схематичний геологічний профіль. Описи відслонень, геологічна карта, стратиграфічна колонка, геологічні профілі, колекція гірських порід – усе це дає можливість скласти геологічну характеристику досліджуваної місцевості. Корисні копалини, пам'ятки неживої природи.

8-й день. ГІДРОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ. Підготовчий період.

Інструктаж з охорони праці та безпеки життєдіяльності. Програма досліджень.

Копіювання з крупномасштабної карти. Основне гідрологічне спорядження: мірний шнур (лотінь) завдовжки 30 м з поділками на метри, рулетка, складаний метр, компас, водяний термометр, кілька поплавків для визначення швидкості течії річки, пляшки для відбору проб води, білий диск для визначення її прозорості, секундомір. **Польовий період.**

Вивчення підземних вод – джерела, криниці, колодязі, артезіанські свердловини. Дебіт джерел. Дебіт колодязя. **Вивчення озера.** Морфометричні характеристики озера. Донні відклади. Фізико-хімічні властивості озерної води. Температура і прозорість озерних вод. Забруднення озер. Смак, солоність, запах озерних вод. Стадії розвитку озера. Будова озерної улоговини.

9-й день. Гідрологічне обстеження річок. Опис річки.

Вимірювання глибини. Площа поперечного перерізу, швидкість течії. Характеристика води. Вимірювання температури води. Прозорість води. Визначення мутності води.. Колір та смак води.

10-й день.

Камеральний період. Обчислення витрати води річок. Мутність води і твердий стік. Складання карти ізобат озера. Гідрологічний звіт. Фізико-географічна характеристика басейну. Характеристика водного режиму річки. Господарське використання річки. Характеристика озера. Вивчення підземних вод. Питання охорони вод.

10-й день. Екскурсії з учнями ЗОШ (плани екскурсій з метеорології, з гідрології, з геоморфології..

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Атлас природных условий и естественных ресурсов Украинской ССР.- Киев: ГУГК, 1978.-188с.
2. Біланюк В. І. Практикум із загальної гідрології. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І.Франка, 2004. 60 с.
3. Клімат України. /За редакцією. В.М.Ліпінського, В.А.Дячук, В.М.Бабиченко. – Київ: вид-во Раєвського, 2003. -343 с.
4. Комплексная полевая практика по физической географии: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов географ. спец. / под ред. К. В. Пашканга. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Высш. шк., 1986. 208 с.
5. Корнус А. О. Навчальна практика з географічних дисциплін : навч.-метод. посіб. / А. О. Корнус, О. Г. Корнус, С. І. Сюткін, О. С. Данильченко; за загальною ред. А. О. Корнуса. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 100 с.
6. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України. Київ: Тов-во «Знання», 2006. – 511с.
7. Наставления гидрометеорологическим станциям и постам. Вып.5. –Л.: Гидрометеиздат, 1989. ч.1-3.
8. Полевые практики по географическим дисциплинам : учеб. пособие для студентов пед. вузов / Под ред. В. А. Исаченкова. М.: Просвещение, 1980. 222 с.
9. Природа Хмельницької області. //За редакцією професора К.І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1980. – 172с.
10. Учебная полевая практика по гидрологии: Методические указания / сост.: Маева С. Г., Садыкин А. В., Барбус М. И. Тирасполь, 2015. 36 с.
11. Чернюк Г.В, Бойко Р.Д. Основи фізичної географії. –К.: ІСДО, 2020.
12. Чернюк Г.В., Лихолат В.К. Метеорологія і кліматологія.- Тернопіль: Підручники і посібники, 2005, 2009, 2014., 2022 -132с.

